

KRUIPNIEUWS

ORGAAN VAN DE N.J.N. SOCIOLOGENGROEP

11e Jaargang No 4

Redactie Nico Kok, Geuzenkade 799 - Amsterdam W.

Administratie Wim van Eck, Grindweg 167 - Wageningen

*Archief Hof van der
5 jan 1960
N.J.N. S. KOK
Ambovenstraat 18
WAGENINGEN*

CONGRESKAMPJE TE VOLLENHOVE 8 - 11 JULI 1949
WAGENINGEN

Op het laatste Bondscongres in Deventer werd besloten, het Congresskampje te houden in N.W. Overijssel. Voor het natuurbeschermingswerk was hier een inventarisatie gewenst en deze zaak werd zeer urgent, toen het Staatsbosbeheer plotseling de opdracht kreeg het gehele N.W.-Overijsselse plassengebied in een vegetatieseizoen te inventariseren. Bij de werkverdeling, die daarna gemaakt werd tussen het Staatsbosbeheer en de Contact-Commissie werd door de Contact-Commissie aan ons het gebied tussen de Zandbelt achter Vollenhove en het Noordwestelijk randgebied van de Beulakerwijde toegewezen. In het laatste gebied had Natuurmonumenten in het afgelopen jaar reeds uitgestrekte percelen aangekocht; botanisch was hier echter nog weinig van bekend.

Vrijdag 8 Juli verzamelde zich een achttal mensen, waaronder onze kampleider Mr. Gorter, op de boerderij van de fam. Winters, gelegen op het oude diluviale gebied van Vollenhove. We zaten er echter vlak bij de plassen, dus dat was geen bezwaar.

Zaterdag 9 Juli vertrokken er twee excursies. Een excursie fietste naar het in het plassengebied gelegen dorp De Belt, huurde daar een boot en roeide het er achter gelegen gebied van de Zandbelt in. Door een paar voorbereidende cano-excursies van Mr. Gorter en door een excursie van Victor Westhoff en Jaap van Dijk, had dit gebied al een zekere vermaardheid gekregen. Het mooist ontwikkeld waren er wel de Ronde Zegge-vegetaties, met het - ook uit de Vechtstreek hiervan bekende orchideetje *Sturmia* en met duinvalleisoorten als *Vleeskleurige Orchis* en *Parnassia*. Bovendien prijkte de zeldzame kensoort van de Ronde Zegge-gemeenschap *Slank Wollegras* er in volle pracht. Twee grote opnamen werden hier gemaakt. Na het bekijken en opnemen van enkele jongere verlandingsstadia kwamen wij tenslotte op een plaats terecht, waar we tot ons groot enthousiasme zelfs *Veenbes* vonden!

De andere excursies haalden bij de vogelwachter de boot op, die we er de vorige avond hadden gebracht, en voorafgegaan door de cano 'Pro Natura' werden de botanisch geheel onbekende Beulaker Turf- en Rietlanden en het Hevenbroek bezocht. Alhoewel ook hier Ronde zegge-vegetaties voorkomen met *Sturmia* (er werd nog een opname van gemaakt) is het terrein toch eenvormiger en botanisch minder interessant dan de Zandbelt. Het aspect van de terreinen rond de Beulaker Wijde wordt geheel bepaald door de enorme rietvelden. In de eerste plaats zijn deze terreinen ornithologisch van belang.

Zaterdagavond, toen de excursies terugkwamen, bleken er nog een viertal mensen bijgekomen te zijn, zodat de jaarvergadering tenslotte door 12 sjoccers werd meege-
maakt.

VERSLAG VERGADERING

Na de opening van de vergadering bracht Roelof de Wit verslag uit over de algemene gang van zaken in de Sjocgroep gedurende het werkgroepsjaar 1948-1949. Gememoreerd werd het enthousiaste werk in het Voornekamp, Juli 1948, het werk van de sjoccers in de Bondskampen 1948 en het Nieuwkoopweekend op 21-22 Mei 1949. Het Bestuur had verder zijn handen vol aan de organisatie van het kamp in de Hautes Fagnes. Dank zij een flinke Bondssubsidie is de kas van de Sjocgroep niet meer zo berooid als een jaar geleden.

In het redactieverlag werd eveneens nog gewezen op de grote financiële moeilijkheden van 1948, waardoor een nummer van *Kruipnieuws* te weinig verscheen. De pen-

ningmeester-administrateur gaf in zijn verslag enkele cijfers over de stand van de kas. Na een korte nabespreking van de uitingen werd het beleid van het bestuur ter discussie gesteld, waarop blijkbaar niets aan te merken viel. We konden meteen overgaan tot het verkiezen van het nieuwe bestuur, dat zonder tegencandidaten als volgt verkozen werd: Roelof de Wit - Voorzitter; Kees Meyers - Secretaris; Nico Kok - redacteur; Wim van Eck, penning-administr.; Winy Drost en Hans Heybroek L. z. f. Bij de rondvraag informeerde Kees naar de geruchten over een eventueel ballottesysteem. Roelof antwoordde hierop, dat deze kwestie niet urgent is, daar de ledentoevoer tot nu toe een normale omvang heeft. Wel moet er natuurlijk op gewezen worden, dat men alleen lid van een werkgroep moet worden uit werkelijke belangstelling voor dat onderdeel van de natuurstudie en met de bereidheid er ook zelf iets aan te doen. De taak van de Sjogroep is in de eerste plaats leiding te geven aan en coördinerend op te treden bij de zelfwerkzaamheid van de, in de plantensociologie geïnteresseerde N.J.N.-ers

Na de vergadering hield Mr. Gorter aan de hand van aan de wand opgeprikte staftaarten een korte lezing over de *natuurbeschermingsproblemen in het grote N.W. Overijsselse plessengebied*. Het is natuurlijk niet te vermijden dat een deel hiervan opgeofferd wordt; de natuurbescherming vraagt echter de reservering van enkele van de mooiste gebieden en een landschappelijk verantwoorde oplossing voor de in cultuur te brengen gebieden. Ook onze inventarisatie draagt ertoe bij, dat de afdeling Natuurbescherming van het Staatsbosbeheer een 'wensplan' voor de natuurbescherming kan opstellen, dat dan samen met de eisen van de landbouw, van het vreemdelingenverkeer enz. door de Planologische Diensten tot een harmonisch geheel moet worden gebracht.

Zondag 10 Juli ging opnieuw een excursie de Zandbelt in, waar de Veenbes-Parassia groeiplaats werd opgenomen en een viertal andere opnamen, o.a. in een Ronde zegge-vegetatie, werd gemaakt. Het grootste deel van de congresdeelnemers vertrok weer vanaf het huis van de vogelwachter en bekeek een aantal landjes in de Achterweiden en het Hevenbroek, waarbij nog twee opnamen werden gemaakt. Deze excursie roeide de boot terug over de Beulaker Wijde en liep van daar naar de boerderij.

De laatste avond werd genoegetijk doorgebracht in het kookhok, waar een steere Amsterdams-Friese combinatie het nog aanwezige gezelschap voorzag van een ongehoord aantal exquisite eierpannekoeken, aldus een oude Sjogroep-traditie in ere herstellend.

De resultaten van dit uitstekend geslaagde congres-kampje zijn inderdaad van nut geweest bij de opstelling van het natuurbeschermingsplan door het Staatsbosbeheer. Zelf hadden we bovendien nog het plezierige gevoel van een ontdekkingsreis gemaakt te hebben in een nog onbekend gebied. Dit 'pionieren' maak je in ons dichtbevolkte en zo zeer in cultuur gebrachte landje niet elke dag mee. Laten we hopen, dat dit niet met een de laatste Sjogroep-excursie in het moerasgebied van N.W.-Overijssel is geweest.

Roelof de Wit

NIEUWKOOPSE PARADEPAARDJES

De naam Nieuwkoop roept bij vele sjokkers herinneringen op aan de floristisch bijzonder rijke blauwgraslanden, waar we o.a. kunnen vinden Klein Glidkruid, Muggenorchis, Melkviooltje, Vlozegge, Blonde Zegge en vele andere typische planten. De veelvuldige bezoeker zal echter opgemerkt hebben, dat de geliefde 'schraallanden' de laatste jaren achteruit gaan om van hollen niet te spreken. Dit vindt zijn oorzaak in polderpeilverlagingen, die drastisch zijn te noemen. Vorig jaar bijvoorbeeld 15 cm ineens! Zulks is natuurlijk bepaald slecht voor de gezondheidstoestand van onze tere, vochtminnende terreinen, waarvan de bescherming al geruime tijd overwogen wordt, die echter geen zin heeft als het waterpeil niet onafhankelijk is van het polderpeil. Hiervoor is een afzonderlijk slotenstelsel met molens noodzakelijk, maar dit is nogal kostbaar. Bovendien bestaat nog altijd de mogelijkheid dat waar op aangrenzende terreinen kunstmest gestrooid wordt, dit door overwaaien op de vegetatie van de blauwgraslanden een funeste invloed zal hebben.

Hun toekomst ziet er dus niet erg rooskleurig uit. In dit verband is het een schrale troost te weten, dat Natuurmonumenten grote stukken blauwgrasland in Friesland heeft aangekocht, die heel goed moeten zijn. Gelukkig heeft Nieuwkoop ook nog andere goede dingen te bieden. De Noorderplas en de veel minder bekende Zuiderplas zijn

de belangstelling overwaard en toevallig ontdekten we dit jaar tijdens het Pinksterkamp nog andere terreinen van bijzonder grote betekenis. Zoals zo vaak gebeurt in een kamp hadden een aantal mensen een paar schijnbaar onbepaalde zeggesprietten meegebracht van excursie. Na geduldig en minutieus determineren met behulp van verschillende floras kwam men tenslotte uit bij Buxbaums Zegge, hetgeen als niet mogelijk werd beschouwd. Bij latere controle door de Heer Prell bleek het inderdaad juist te zijn. Toen ik er 's avonds van hoorde ben ik dadelijk naar de vindplaats gegaan en kon niet nalaten er een opname te maken. Op verscheidene honderden vierkante meters was de soort dominant. Wanneer je weet, dat het de vijfde vindplaats van West Europa is, dan begrijp je, dat dit een buitengewoon belangrijke floristische ontdekking is geweest! Een eindje verderop vonden we nog een kleinere groeiplaats. Om begrijpelijke redenen wordt de vindplaats van deze unieke soort niet precies aangeduid.

Door tijdgebrek is dit jaar niet veel gekomen van een onderzoek van deze terreinen, die een zo geziene gast huisvesting verlenen. Wat we er op enige excursies van zagen deed ons er toe besluiten, volgend jaar dit gebied nauwkeurig te gaan inventariseren. Ons terrein heeft aan de rand een modderige, soppige strook met Schorpioenmos en Cyperzegge, waarin *Sturmia* zich goed thuisvoelt. Op afgeplagde en in verlande sloten komt hij hier echter ook voor in gezelschap van Ronde zegge (*Carex diandra*). Overigens is het een zeer veelzijdig terrein, dat veel lijkt op de venen in het Oosten van ons land door het voorkomen van Langbladige Zonnedauw (*Drosera anglica*) voorheen nog niet in het Westen van het land gesignaleerd. Het terrein wordt een maal per jaar gemaaid en op plaatsen, waar het riet een verminderde vitaliteit vertoont, wordt door de rietsnijders de bovenlaag afgeplagd. Op de kale stukken is de Kleine Zonnedauw (*Drosera intermedia*) zeer algemeen, evenals de Rondbladige Zonnedauw (*Drosera rotundifolia*). Daar *Drosera anglica* hier ook veel voorkomt, was het niet uitgesloten, dat de kruising tussen *Drosera rotundifolia* en *Drosera anglica*, *Drosera obovata*, hier voor zou komen, die hier dan ook inderdaad gevonden werd. Deze zeldzame kruising is tot dusverre nog maar op enkele plaatsen in Nederland aangetroffen. Door zijn langgesteelde stompe bladeren valt deze forse soort nogal op.

Op sommige plaatsen komt Dophei voor met Pijpestrootje, Spaanse ruiter, Klokjesgentiaan en enige andere soorten, die aan het blauwgrasland herinneren. Nog vele andere aardige soorten als Welriekende Nachtorchis, *Carex Boeninghausiana* (*Carex remota* x *Carex paniculata*), *Malaxis* en de beide Rietorchissen treffen we hier aan, maar het is geenszins de bedoeling een complete soortenlijst op te stellen. Daar alle gegevens eigenlijk van twee sightseeingexcursies afkomstig zijn, is het natuurlijk ook niet mogelijk een goed overzicht van de verschillende begroeiingen te geven. Dit stukje is dan ook informatief bedoeld en niet als een doorwrocht verslag.

Andere terreinen in de buurt vertonen vaak een heel ander aspect. Zo is er een met veel Gagel en ook met *Malaxis* en *Sturmia*, die hier bij elkaar voorkomen. Behalve *Sturmia* vinden we in de verlande sloten ook veel Groot Blaasjeskruid. Ongetwijfeld bieden deze terreintjes nog veel verrassingen aan hoogveenmossen en zeer speciale paddestoelen. Het lijkt ons het beste de opnamen verder voor zichzelf te laten spreken, daar ze de typische accenten van het terrein vrij goed weergeven.

Willy Reynders

OPNAMEN VAN DE TWEE CAREX BUXBAUMIA-GROEIPLAATSEN

Datum	4/6/49	20/6/49	
Oppervlakte	3 x 3m	10m ²	
Kruidlaag	60%	70%	
<i>Carex Buxbaumii</i>	2 2	3 2	Buxbaums Zegge
<i>Valeriana officinalis</i>	2 1	+ 1	Grote Valeriaan
<i>Phragmites communis</i>	1 1	2 2	Riet
<i>Lathyrus palustris</i>	2 1		Moeraslathyrus
<i>Dryopteris austriaca</i>	2 1		Stekelvaren
<i>Succisa pratensis</i>	2 1	+ 1	Blauwe Knoop
<i>Galium uliginosum</i>	2 1	+ 1	Kleverig Walstro
<i>Molinia coerulea</i>		2 3	Pijpestrootje
<i>Potentilla erecta</i>	+ 2	2 2	Tormentil
<i>Comarum palustre</i>	+ 1	2 2	Wateraardbei

Viola palustris		2 2	Moerasviooltje
Holcus lanatus	1 2		Zachte Witbol
Lotus uliginosus	1 1	+ 1	Moerasrolklaver
Anthoxanthum odoratum	+ 2	1 2	Reugras
Valeriana dioica	1 1	1 1	Kleine Valeriaan
Luzula multiflora	1 2	+ 2	Veebloemige Veldbies
Peucedanum palustre	+ 1	+ 1	Melkeppe
Cirsium palustre	1 1	+ 1	Kale Jonker
Angelica silvestris	+ 1	+ 1	Engelwortel
Coronaria Flos-cuculi	1 1		Koekoeksbloem
Equisetum limosum	1 1		Holpijp
Hierochloa odorata	+ 1	+ 1	Veenreukgras
Juncus effusus	1 1		Pitrus
Calamagrostis lanceolata	1 2		Pluimstruisriet
Rumex acetosa	+ 1		Veldzuring
Orchis majalis	+ 1		Breedbladige orchis
Orchis praetermissa		+ 1	Gevlekte Rietorchis
Galium palustre	+ 1		Moeraswalstro
Hypericum perforatum	+ 1		St. Janskruid
Mentha aquatica	+ 1	+ 1	Watermunt
Calystegia sepium	+ 1		Haagwinde
Eupatorium cannabinum	+ 1	+ 1	Leverkruid
Festuca rubra	1 2	+ 2	Rood Zwenkgras
Lycopus europaeus	+ 1		Wolfspoot
Betula pubescens k	+ 1		Zachte Berk
Lythrum salicaria		+ 1	Kattestaart
Thrinicia hirta	1 2		Thrinicia
Rheinanthus major		+ 1	Grote Ratelaar
Hydrocotyle vulgare	1 2		Waternavel
Sagina nodosa		+ 1	Knopige Vetmuur
Pedicularis palustris		+ 1	Moeraskartelblad
Myrica gale		+ 1	Gagel
Iris pseudacorus		+ 1	Gele Lis
Typha angustifolia		+ 1	Kleine Lisodde
Carex acutiformis		+ 2	Oeverzegge
Prunella vulgaris		+ 1	Brunel
Ulmaria palustris		+ 1	Moerasspiraea
Thalictrum flavum		+ 11	Poelruit
Juncus subnodulosus		+ 1	Stompe Rus
Lysimachia vulgaris		+ 1	Wederik
Epilobium palustre		+ 1	Moerasbasterdwederik
Moslaag	100%	100%	
Rhytidiadelphus squarrosus	5 5		
Sphagnum spec.		5 5	
Brachythecium albicans	1 2		
Calyptogeia trichomanes	1 2		
Mnium hornum	1 2		
Calliergonella cuspidata	+ 2		

OPNAME DROSELA ANGLICA - DROSELA OBOVATA - VINDPLAATS

Datum 26/8/49

Kruidlaag 60% Opp. 2 x 2 m

Molinia coerulea	3 2	Prunella vulgaris	1 1
Gentiana pneumonanthe	2 1	Cirsium anglicum	1 1
Viola palustris	2 1	Hydrocotyle vulgare	1 1
Agrostis canina	2 1	Anthoxanthum odoratum	1 2
Phragmites communis	1 1	Juncus subnodulosus	+ 1

Lotus subnodulosus	+ 1	Galium palustre	+ 2
Peucedanum palustre	+ 1	Sagina nodosa	+ 1
Luzula campestris	+ 1	Potentilla erecta	+ 2
Eupatorium cannabinum	+ 1	Pedicularis palustris	+ 1
Filipendula ulmaria	+ 1	Lathyrus palustris	+ 1
Lythrum salicaria	+ 1	Drosera rotundifolia	2 3
Typha angustifolia	+ 1	Drosera anglica	1 1
Lythrum salicaria	+ 1	Drosera obovata	+ 1
Typha angustifolia	+ 1	Drosera intermedia	+ 1
Erica Tetralix	+ 2		
Moslaag 100%			
Sphagnum acutifolium	5 5	Calypogeia trichomanes	2 2
Dicranum Bonjeani	+ 2	Calliergonella cuspidata	+ 2
Sphagnum squarrosum	1 2	Riccardia c. f. multifida	+ 1
Calypogeia bicuspidata	1 2	Pohlia nutans	+ 2

**AANVULLENDE OPMERKING BIJ HET ARTIKEL VAN
ROELOF DE WIT OVER NOORDHELLINGEN IN DE
DUINEN - Kruipnieuws 11e jrg. No. 2**

Het blijkt dat de typische 'Noordhellingmossen' (*Rhytidiadelphus triquetus*, *Hypnum splendens*, *Pseudoscleropodium purum*, *Dicranum scoparium*, *Lophocolea bidentata* e. a.) niet uitsluitend voorkomen onder de Eikvaren-Kraaihei-vegetaties, maar ook bijvoorbeeld onder kruipwilgstruweel in Noordwijkerhout, in de A W D etc. We vinden deze mossencombinatie dus zowel in het Waddendistrict als in het kalkrijkere Duindistrict.

Het ligt voor de hand naar overeenkomstige milieufactoren te gaan zoeken. Roelof merkte op dat het voorkomen van deze moslaag wellicht uitsluitend bepaald wordt door het typische microklimaat, nl. een hoge luchtvochtigheid. Maar daarnaast wilde ik nog wel even de aandacht vestigen op de overeenkomst in bodemsamenstelling, nl. in alle gevallen vrij zure grond. In het kalkrijke Duindistrict zal het allerbovenste laagje zand, waaruit de mossen hun voedsel trekken niet veel kalk meer bevatten. Immers, deze oppervlakkige laag zal in verhouding meer uitgespoeld worden dan de diepere, althans op de vochtige Noordhelling. Zo kan dus het verschil in kalkrijkdom tussen Duin- en Waddendistrict wel in de dieper wortelende kruidlaag, maar niet in de moslaag tot uitdrukking komen. Let in dit verband vooral eens op de aanvullende gegevens van de opnamen, die Roelof achter zijn tabel vermeldt. En dan in het bijzonder op de soorten die in de opname uit Noordwijkerhout nog voorkomen.

Mijns inziens is dus de overeenkomstige mosbegroeiing niet uitsluitend het gevolg van het soortgelijke microklimaat, maar ook aan de overeenkomstige bodem.

Miek Hoffman

OPMERKING BIJ DE NOORDHELLINGEN II

De schrijver heeft de proefvlakten van de betreffende vegetaties veel te groot gekozen. Als criterium heeft hij waarschijnlijk de homogeniteit van de kruidlaag aangevoerd; dat wil echter nog lang niet zeggen, dat de moslaag dan ook homogeen is. Vooral bij een vegetatie als deze, waar mossen de kenmerkende soorten zijn, is een te grote proefvlakte beslist af te raden. Hierin komen namelijk plaatselijke verschillen in de moslaag niet tot uitdrukking. Tevens bemoeilijkt het de bestudering van het gedrag van de mossen onderling. Er heerst namelijk steeds scherpe concurrentie tussen de mosfacies onderling. *Cladonia sylvatica* groeit bijvoorbeeld over *Dicranum scoparium* heen, waardoor de laatste afsterft, wat ik op Texel schit-

terend heb waargenomen. *Eurhynchium species*, *Mnium spec.*, *Rhodobryum*, *Thuidium*, *Rhytidadelphus loreus* en *Frullania Tamariisci* stellen aan de groeiplaats veel specialere eisen dan de algemene *Lophocolea bidentata*, *Hypnum*, *Pleurozium*, *Hylocomium* en *Rhytidadelphus triquetrus*. In een proefvlakte van 3 x 3 m of groter is dat niet te zien. Een oppervlakte van 1 m² of kleiner verschaft daarin veel meer inzicht. Ook het bladafval der dominanten heeft grote invloed. Uit dit oogpunt gezien is het merkwaardig dat *Eurhynchium striatum* voorkeur voor *Salix repens* en *Frullania Tamariisci* voor *Calluna vulgaris* heeft.

Kees de Hartog

BEKNOPT VERSLAG VAN HET SJOC-KAMP IN DE HAUTES FAGNES

Na lange voorbereidingen kon het sjoc-kamp in de Ardennen tenslotte doorgaan. Tot het welslagen van dit kamp heeft in niet geringe mate bijgedragen de gastvrijheid van de Universiteit Luik, die ons het Station scientifique des Hautes Fagnes ter beschikking stelde, vrijwel tegen een spotprijs. Doordat het station - het tweede gebouw van het eenzame gehucht Monte Rigi vlak onder het hoogste punt van België - vanaf de Hollandse grens per fiets of per 'auto-stop' te bereiken was, behoeft ook niemand een Belgisch vervoermiddel te betalen. Niet alleen hebben wij in Mont Rigi goedkoper geleefd dan in welke jeugdherberg ook, maar ook de accommodatie was voor een veldbiologisch station fantastisch.

Hoewel wij op excursie geen Belgische leiding gehad hebben, werden wij in het station met goede raad en kaartenmateriaal verzorgd en hadden wij toegang tot de bibliotheek, waarin de zowel figuurlijk als letterlijk onbetaalbare Schwicker(ath): Das Hohe Venn und seine Randgebiete. Helaas was de assistent van het laboratorium Monsieur P. Deuse, de meeste tijd afwezig wegens plotselinge ziekte van zijn vrouw. Zowel van Monsieur M. Laloux, directeur van het natuurhistorisch museum te Botrange, als van Prof. J. Melon, professor in de mineralogie te Luik, hebben wij zeer veel steun gehad. Het laboratorium verheugde zich o.m. in het bezit van drie microscopen en een binoculair. Doordat we echter meestal laat thuishkwamen en je bij Butagas-verlichting niet goed kon microscoperen kwam er van mossendeterminaties niet veel terecht. Volgende zomer zal dit anders zijn: Het generatorhuisje was in aanbouw.

Op de eerste kampdag, 21 Augustus 1949, hebben we eerst een klein gat in de ochtend geslagen na de niet al te lichte beklimming van de Hautes Ardennes met onze bagage. Na het ontbijt trok men in twee groepen de Fagne Wallonne in. De ene groep voerde, wellicht voor het eerst in de geschiedenis van de Sjoc-groep een draagbare pH-ellige comparator van de U.S. Army voor pH-metingen met zich mee. De Fagne Wallonne is het grootste van de venen, maar heeft door de onzalige ontwatering ten behoeve van de eveneens onzalige sparrenaanplant al veel van zijn glorie ingeboet. Om een beter inzicht in de vegetaties te geven, zal ik eerst iets over ons gebied vertellen.

De Hautes Fagnes maken deel uit van het Plateau de la Baraque Michel, een Cambrisch massief, dat in geologisch vrij recente tijden opgeheven werd en misschien zelfs nu nog opgeheven wordt. Zijn top, het Signal de Botrange vormt op bijna 700 m het hoogste punt van België. Aan zijn Zuidrand heeft de Warche, een zijrivier van de Ambleve, een diep dal met steile wanden ingesneden. Het hele reliëf aan de rand van het plateau, dat een opgeheven miocene schiervlakte is, is nog zeer jong of liever sterk verjongd. Door zijn hoge ligging in de weg van de oceaandepressies is het gebied uitermate regenrijk. Ook door de afkoelende werking van de venen (evaporatie). Het voorkamp, dat bij drie meter zicht en stromende regen door de nachtelijke Fagnes schoof, heeft nog iets van het gewone Fagnes-weer meegemaakt. Verder hebben we een, volgens de Belgen, onbegrijpelijk goed weer gehad. De grote regenrijkdom openbaart zich in de vegetatie in een geweldige mosrijkdom en een duidelijke atlantische inslag (*Erica Tetralix*, *Narthecium ossifragum*, *Galium saxatile*). Verder heeft de vegetatie vooral in de randgebieden, een duidelijk montane inslag (*Ulmus scabra*, *Polygonatum verticillatum*, *Centaurea montana*, *Vaccinium Vitis-idaea*, *Ranunculus aconitifolius*, *Aconitum Lycocotnum* e.a.) De mosflora heeft veelal zelfs een duidelijk subalpine inslag. Er is immers een behoorlijke sneeuwbedekking tot laat in het voorjaar. Doordat op de top van het plateau doorlaatbare leem op ondoorlaatbare klei uit het Maesrichtien (Krijt) ligt, ontspringen op de top veel bronnetjes. De ondoorlaatbare klei, waarvan

grote lenzen op het plateau gespaard zijn, vormt veelal ook de ondergrond van de venen. Pas daaronder komt dan het Revinien kwartsiet. De venen zijn dus gedeeltelijk helling-venen, gedeeltelijk ombrogene venen. Zij deden zich aan ons voor als een zacht hellende groen gele vlakte, gespikkeld met wilgenstruikjes en plakken rijsbes. Moeilijk be- gaanbare *Molinia*-facies en sparrenplantages winnen echter steeds meer terrein.

Hoewel wij ons in aardige soorten mochten verheugen, zoals *Trientalis europaea*, *Vaccinium uliginosum* en *Vitis idaea*, *Andromeda*, *Nartheceum*, *Eriophorum vaginatum*, *Oxycoccus*, *Sphagnum imbricatum* e.a. was er plantensociologisch toch weinig te beleven. Het milieu was waarschijnlijk al te weinig specifiek geworden om nog typische niet-degenererende hoogveenvegetaties te herbergen. Het hele veen was, zowel door de ontwateringsgreppels als door de droge zomer vrij droog. In verlandende veenputten troffen wij echter nog vegetaties aan, die aanspraak konden maken op een plantensociologisch wat beter omschreven karakter. Een verlandende veenput heeft nu eenmaal over een groot gebied vrijwel hetzelfde milieu. Zo vonden wij bijvoorbeeld in een veenput bij een pH 3,9

<i>Sphagnum recurvum</i>	5 5	<i>Carex canescens</i>	1 2
<i>Carex rostrata</i>	+ 1	<i>Eriophorum angustifolium</i>	1 2

Dit kan met een tamelijk goed geweten uitgemaakt worden voor een overgang van het atlantische *Eriophoretum polystachii* Br Bl. 1915 naar het strontinentale *Caricetum rostratae-sphagnetosum recurvi* Jonas 1935, beiden behorend tot het *Parvocaricion*.

Van de volgende opname, die wij eigenlijk alleen wegens de Zevenster maakten, kan voorlopig niet meer gezegd worden dan dat zij kenmerken van het *Vaginato-Sphagnion europaeum* Duvigneaud 1949 vertoont.

Fagne Wallonne- Dichtgeveende veenput. Opp. 2 x 4 m². Totale bedekking 100%. Kruidlaag 50%, 30 - 60 cm hoog. pH door te grote turbiditeit van het water niet meetbaar met een Hellige-comparator.

<i>Juncus effusus</i> (aspectbepalend)	1 2	<i>Agrostis stolonifera</i>	2 2
<i>Carex Goodenoughii</i>	1 2	<i>Trientalis europaea</i>	1 1
<i>Carex echinata</i>	1 3	<i>Erica tetralix</i>	+ 2
<i>Eriophorum angustifolium</i>	1 2	<i>Calluna vulgaris</i>	1 2
<i>Eriophorum vaginatum</i>	+ 2	<i>Oxycoccus quadripetalus</i>	1 2
<i>Molinia coerulea</i>	1 2	<i>Potentilla erecta</i>	+ 2

Moslaag 80%

<i>Sphagnum recurvum</i>	4 5	<i>Polytrichum strictum</i>	+ 2
--------------------------	-----	-----------------------------	-----

Naar wij later merkten is *Trientalis europaea* helemaal geen kieskeurige soort en geenszins zeldzaam in de Hautes Fagnes.

Belangwekkender was een Scandinavisch aandoende dwergvegetatie op een plek, waar de kwartsietische ondergrond als een eiland in het veen opdook.

Ten Oosten van Botrange. Opduiking van de ondergrond in de Fagne Wallonne Opp 15 m² iets hellend naar het NO. Totale bedekking bijna 100%. Kruidlaag 5 - 10 cm hoog be-
houdens enkele pollen *Molinia* en *Festuca*.

Kruidlaag 50 - 60%

<i>Vaccinium Vitis-idaea</i>	3 losse 5	<i>Deschampsia flexuosa</i>	+ 1
<i>Festuca rubra</i>	2 2	<i>Galium saxatile</i>	+ 1
<i>Molinia coerulea</i>	+ 2	<i>Calluna vulgaris</i>	+ 2

Moslaag 80%

<i>Polytrichum gracile</i>	5 5
----------------------------	-----

Het gestoken profielletje laat ik hier achterwege. Ik zal dit in dit beknopte verslag eveneens bij de andere opnamen doen. Alleen dit zou ik ervan willen zeggen, dat in dit gebied een mannetje met een zware pikhouweel goede diensten zou kunnen bewijzen. Een pionierschap is voor deze stenige bodems echt niet afdoende. Een veenprofiel bij een turfwinplaats gestoken wees er overigens op, dat dit veen ook vroeger wel drogere tijden gekend heeft. Er zat eigenlijk zowat geen mosveen in. *Eriophorum* en houtresten hadden het grootste aandeel. De pH metingen, die wij uitvoerden, zodra het water niet al te troebel was, gaven een pH om en bij vier te zien. Pas de Fagne de

Clefay gaf ons later een indruk van een levend hoogveen, waarvoor wij dan toch eigenlijk naar deze venen gekomen waren.

De volgende dag, 22 Augustus, zakten wij allen tezamen naar het Warchedal aan de Zuidrand van het plateau af om de hellingbossen te zien. Of het zo gunstig is als je 'allemaal samen' op excursie gaat, vooral als je met z'n een en twintigen bent is nog de vraag. Het is wel zo gezellig, maar de efficiency, vooral in onbekend gebied, lijdt er altijd zeer onder en het is beslist niet waar, dat de minder bedrevenen er meer door opsteken. Het gevolg is meestal treuzelen bij onbelangrijke gedeelten en later tijdgebrek bij belangrijke plekken, steeds wachten op achterblijvers en besluiteloosheid wat het al of niet maken van een opname betreft. Zo werd het enige Alnetum, dat wij in dit kamp zagen niet opgenomen. Onderdaad was het vrij rommelig. Van belangrijke soorten noem ik *Brachypodium silvaticum*, *Euphorbia amygdaloides*, *Lysimachia nemorum*, *Impatiens Noli-tangere*, *Mercurialis perennis*, *Aconitum Lycocotonum*, *Geranium silvaticum* en in de boomlaag *Alnus glutinosa* en *Acer pseudoplatanus*. De enige opname van een Eiken Haagbeukenbos, die op die hete dag gemaakt werd zal ik hier wegens plaatsgebrek niet reproduceren. Ongelooflijk luisterrijk was de terugtocht door het dal van de Bayhon: Een schemerig oerwoud, waar je over de omgevalen boomstammen moest klauteren. Volkomen verbijsterend was ook het gezicht van Goudveel zomaar tegen een rotswand aan en dikke *Sphagnumkussens* in het sparrenbos. Zo vochtig en schaduwrijk is het daar. Verder vonden wij er Smalle en Rechte Beukvaren, Naaldvaren, *Geranium pyrenaicum* als nieuwe soort voor het gebied en *Centaurium montanum*. Al eerder op de dag waren wij gewend geraakt aan *Polygonatum verticillatum*, Amandelwolfsmelk, Gele Monnikskap, *Cardamine Impatiens* en andere voor Nederland exquisite, maar hier gewone soorten.

De volgende dag splitsten wij ons in elk geval weer in twee groepen. De ene ging 'Schluchtwald' bekijken bij Robertville, de andere ging *Sesleria coerulea* zien verder stroomafwaarts in het Warchedal bij Malmédy. Wat de resultaten betreft was dit beslist de beste dag. De Robertville groep bekeek eerst de merkwaardige muurvegetaties van de ruïne Rheinhardstein maar liet de opname daarvan aan een latere excursie over. Dan werd het hellingbos aan de overkant van de ruïne uitvoerig opgenomen. Dit bos, op een steile lei-puinhelling, die door sijpelend water nat gehouden wordt, is in overeenstemming met de geologie van het dal, nog vrij jong. In de boomlaag keren voornamelijk *Acer pseudoplatanus* en *Corylus avellana* steeds weer terug. Overigens wisselt de samenstelling op grillige wijze van plaats tot plaats. Schwickerathmaakt er dadelijk de een of andere sub-associatie van. Ik geef er de voorkeur aan dit niet te doen. Het bos is in volle ontwikkeling begrepen, waarbij het milieu niet sprongsgewijs veranderd zoals bijv. bij een verlanding, maar continu. Hoger op, waar het iets droger is, en het bodemprofiel duidelijk rijper bleek te zijn dan beneden in de eerste opname, ging het bos al over in een armer Eiken-Berkenbos. Het beginstadium geheel onderaan langs de Warche bevatte kruiden als Groot Springzaad en Gele Monnikskap. Plantensociologisch kan men er alleen dit van zeggen, dat er een ontwikkeling is van laag naar hoog of van nat naar droog van het Fraxino-Carpinion via het Facion naar het Quercion. Eigenlijk alleen om de soortenrijkdom en de bonte mengeling van 'kensorten' te demonstreren volgt hier de opname van dit bos, teneinde mengeling van 'kensorten' te demonstreren volgt hier de opname van dit bos, teneinde

Hellingbos linker Warcheover ong. 300 m stroomafwaarts van ruïne Rheinhardstein. Helling 40 - 45°, exp. ONO. Water sijpelt over de helling tussen de planten door en laat de ondergrond betrekkelijk droger. Opp. 10 x 15 m². Ondergr. Gedinnien-lei.

Boom- en struiklaag. Kroonsl. 80%, bedekking 70%

<i>Acer pseudoplatanus</i>	4	<i>Circaea lutetiana</i>	+ 1
<i>Sambucus racemosa</i>	1	<i>Polystichum lobatum</i>	+ 1
<i>Corylus Avellana</i>	+	<i>Mercurialis perennis</i>	1 1
Kruidlaag 70 - 75%		<i>Geum urbanum</i>	+ 1
		<i>Stachys silvatica</i>	+ 1
<i>Impatiens Noli tangere</i>	2 1	<i>Campanula Trachelium</i>	R
<i>Chrysosplenium oppositifolium</i>	1 3	<i>Lamium galeodolon</i>	+ 1
<i>Cardamine Impatiens</i>	1 1	<i>Asperula odorata</i>	+ 2
<i>Aconitum Lycocotonum</i>	+ 1	<i>Euphorbia amygdaloides</i>	+ 1
<i>Acer pseudoplatanus</i>	+ 1	<i>Milium effusum</i>	+ 2

Geranium Robertianum	1 1	Senecio Fuchsii	+ 1
Ranunculus platanifolius	+ 1	Poa nemoralis	+ 2
Oxalis Acetosella	+ 1	Luzula luzuloides	+ 2
Athyrium Filix-femina	2 2	cf. Polygonum Bistorta	+ 1
Dryopteris Filix-mas	2 2	Filipendula Ulmaria	3 3
Rubus ideaeus	+ 1	Polypodium vulgare	+ 2
Rbus spec.	+ 1	Urtica dioica	+ 1

buiten de proefvlakte: Dryopteris Phegopteris, Cytopteris Filix-fragilis,

Moslaag 10%

Plagiochila asplenoides	+ 2	Lejeunea cavifolia	+ 2
Fissidens adiantoides	+ 2	Cténidium molluscum	+ 2
Rhytidiadelphus lœeus	+ 2	Aplozia riparia	+ 2
Mnium undulatum	1 2	Lophocolea bidentata	+ 2
Mnium punctatum	+ 2	Eurhynchium striatum	+ 2
Conocephalum conicum	+ 2	Bartramia ithyphylla	+ 2
Metzgeria conjugata	+ 2	Pellia Fabbronia	+ 1
Porotrichium alopecurum	+ 2	Dermatocarpon minutum var. complicatum	+ 1

Er werd een profiel gestoken.

De mijns inziens merkwaardigste vondst van het hele kamp, niet op floristisch maar juist op vegetatiekundig gebied, volgde verder stroomafwaarts. Over een puinhelling van grote blokken arkose en schalie lagen daar dikke tongen van *Sphagnum acutifolium*, waarop een volkomen homogene begroeiing van *Vaccinium* en *Calluna*. Pas thuis realiseerde ik mij echter, dat de grootste merkwaardigheid van deze vegetatie niet lag in het feit, dat hier een *Sphagnum*dek een helling van grote blokken koloniseerde, maar dat naar alle waarschijnlijkheid hier tongen van *Sphagnum* van boven af over de helling naar beneden schoven, zonder voorafgaand pionierstadium. Een soort *sphagnum* lava dus. Het benodigde water wordt waarschijnlijk als door een vloeiblad van boven aangevoerd. Anders zou het meteen tussen de blokken verdwijnen. Dit bedacht ik bij het bekijken van de foto's. Het dogma, dat een vegetatie een puinhelling van beneden af verovert, was bij mij zo diep ingewoerd, dat ik in plaats van boven te gaan kijken het bos aan de voet van de helling opnam en boven de opname zette: 'Waarschijnlijk volgend stadium'. Het is wel zeer jammer, dat we het toen niet begrepen hebben en niet naar de bovenrand van de helling gekeken hebben. Ik laat maar een van de opnamen volgen:

Plantengemeenschap van *Sphagnum acutifolium* en *Vaccinia* op puinhelling op de Zuidoever van de Warche even stroomopwaarts van de inmonding van de Bayhon. 20 m boven Warche niveau. Exp. NW. Helling tot 30°. Grote blokken van arkose en schalie uit het Gedinnien. Gemiddeld 50 cm Ø. Vegetatie zeer homogeen. Opp. proefvlak 6 x 6 m²

Boomlaag 5%

<i>Sorbus aucuparia</i>	+	<i>Betula pubescens</i>	+
		<i>Betula pendula</i>	+

Kruidlaag geen

Dwergstruiklaag 80%, 50 - 60 cm hoog

<i>Vaccinium Myrtillus</i>	3 4	<i>Vaccinium Vitis-idaea</i> 10-15 cm	2 2
<i>Calluna vulgaris</i>	3 4		

Moslaag 90%

<i>Sphagnum acutifolium</i>	5 5	<i>Aplozia pumila</i>	+ 2
<i>Rhytidiadelphus triquetrus</i>	1 2	<i>Bazzania trilobata</i>	+ 2
<i>Hylocomium splendens</i>	+ 2	<i>Bazzania tricrenata</i>	+ 2
<i>Pleurozium Schreberi</i>	+ 2	<i>Plagiothecium laetum</i>	+ 2
<i>Lophozia bantriensis</i>	+ 2	<i>Barbilophozia attenuata</i>	+ 2

In de moslagen van de andere opnamen werden o. a. nog aangetroffen: *Georgia pellucida*, *Calypogeia Neesiana*, *Porotrichium alopecurum*, *Lepidozia reptans*, *Pleurozium Schreberi* en *Cladonia* soorten.

Helaas ben ik nog steeds niet in het bezit gekomen van de reeds genoemde Venn-monographie. Voorzover ik mij kan herinneren sprak Schwickerath niet over deze vegetatie. Het zou mij benieuwen of uit de literatuur meer over dit soort vegetaties bekend is en of het nog elders gevonden wordt. In ons gebied is het geen op zich zelf staand feit, want langs de Bayhon heb ik op 22 Aug. hetzelfde gezien. De helling was daar moeilijk bereikbaar en we hadden tijdgebrek. In het volledige verslag en misschien in een apart artikel zal ik op deze vegetatie nog uitvoeriger ingaan.

De andere groep nam intussen onder acuut levensgevaar een zeer fraaie kalkvegetatie op conglomeraat van Malmedy vlak bij Malmedy op. Naar beweerd werd was dit het steilste punt van België. Enfin, het was steil en beneden stroomde de Warche. Glanspunten uit de opname waren *Sesleria coerulea*, een gras aan sommigen bekend uit Zwitserland. Verder *Vincetoxium officinale*, *Origanum vulgare*, *Linum catharticum*, *Sanguisorba minor*. Ook werd gewaagd van geweldige blaasvarens en tongvaren (*Scolopendrium vulgare*), waarvan door een latere excursie nog een groeiplaats bij Beverce gevonden werd. Al met al een luisterrijke dag.

De volgende dag begon met regen. Drie fantasten, waaronder mijn persoon hadden zich voorgenomen om naar Remouchamps te liften ter verkenning voor een eventueel bondskamp. De grote massa ging detourtengewoon zeldzame atlantische *Wahlenbergia hederacea* zien. Na lang zoeken lukte dit ook inderdaad in het dal van de Chaster. In dezelfde opname stond *Meum athamanticum*, aan sommigen bekend uit Zwitserland. Belangrijker waren een aantal andere opnamen o.a. weer een mooi stuk jonge Schlucht-wald of ravijnbos, zo men wil. O.a. kwamen daarin voor *Daphne mezereum*, *Chrysosplenium oppositifolium*, *Impatiens Noli-tangere*, *Blechnum*, *Ranunculus platanifolius*, *Stipa Calamagrostis* en *Polygonum Bistorta*. Struiklaag: Ahoorn, Hazelaar en Lijsterbes.

Na enkele uren tevergeefs in de regen gestaan te hebben gaven de Remouchampsvaarders het op en vertrokken bij inmiddels opgeklaarde hemel naar de beroemde Fagne de Clefay en het eveneens beroemde Ruhrbusch. Het Ruhrbusch schijnt op sommige plekken, die wij gezien hebben inderdaad primair te zijn, maar viel erg tegen: Zware beuken met een eentonige ondergroei van Blauwe Bosbes, en Bochtige Smele. Een buitengewone beleving was echter een ontmoeting met een roedel jonge wilde zwijnen, die wij van vrij dichtbij lange tijd ongestoord door de kijker konden gadeslaan. Bij een poging onzerzijds om nog dichterbij te bersen kwamen beide partijen echter onverhoeds tegenover elkaar te staan, waarbij de andere partij op de vlucht sloeg.

Ook de Fagne de Clefay heeft men getracht te ontwateren, maar dankzij de bijkans vlakke ligging van het terrein heeft dit althans in het midden nog geen uitwerking gehad. Het is dan ook nog de droom van de Hollandse veensociologen. De vegetatie is bijna volkomen homogeen, behoudens grote geïsoleerde plakken Rijsbes en enkele vliegsparren. Een van de drie gemaakte opnamen kenschetst dus de gehele vegetatie.

Fagne de Clefay, Opp. 5 x 5 m². Kruis- en dwergstruiklaag tot 15 - 20 cm hoog. Bedekking 80%.

<i>Calluna vulgaris</i>	3 3	<i>Empetrum nigrum</i>	1 2
<i>Erica Tetralix</i>	1 2	<i>Eriophorum vaginatum</i>	2 2
<i>Andromeda polyfolia</i>	1 1	<i>Oxycoccus quadripetalus</i>	1 2
<i>Vaccinium Vitis-idaea</i>	2 2		

Moslaag 70%, mooie bultvorming

<i>Sphagnum recurvum</i>	4 3	<i>Polytrichum strictum</i>	1 2
<i>Sphagnum magellanicum</i>	1 3	<i>Pleurozium Schreberi</i>	1 2

Niet alleen hebben we hier nog een intacte levende hoogveenvegetatie (*Sphagnetum medii et rubelli* en *Vaginato-Sphagnetum recurvi* Weber 1902) maar ook het zuidelijke en geïsoleerde voorkomen van *Empetrum nigrum* is zeer merkwaardig. *Empetrum nigrum* is namelijk een zeldzame plant, wier areaal beperkt is tot Nederland en enkele Belgische vindplaatsen. De Kraaiheide zowel van Scandinavië als van het alpine gebied is namelijk *Empetrum hermaphroditum*. Op de terugweg vonden wij nog veel *Trientalis*.

Op de Vijfde dag, 25 Augustus, vertrok een grote fietsexkursie naar de samen-vloeiing van de Soor en de Helle vlak bij Eupen. Na uitgebreide mechanische en pneumatische mankementen kwamen we daar ook aan, maar wat we niet vonden was het verwachte *Querceto-Betuletum*. Wel namen we op een helling een ander nogal merkwaardig bos

op, namelijk een Eiken-Berkenbos met een gesloten tapijt van *Sphagnum acutifolium* eronder. Weer een gevolg van de uitzonderlijke vochtigheid van de streek. Uit de moslaag kwam naderhand ook het leuke subalpine mosje *Blepharostoma trichophyllum* te voorschijn. Ik dacht eerst met een wier te maken te hebben. Verder bekeken we aan de oevers van de Soor nog een 'Beekbegeleidend Eiken-Berkenbos' met veel *Polygonatum verticillatum* en *Luzula maxima* in de ondergroei. De terugtocht was een prestatie op zichzelf. De ene helft zwoegde rechtstreeks naar boven. De andere helft nam de omweg over de Barrage de la Gileppe, geologisch en landschappelijk zeer de moeite waard. Suikeroom en Mosquito stonden ons aan het einde van elke grote klim op te wachten met een klontje.

Ondertussen verkende een kleine maar taaie tippelexcursie de bovenloop van de Helle. Te oordelen naar de woest enthousiaste verhalen van de laat terugkerende excursie was het landschappelijk geweldig. Het door ons tevergeefs gezochte *Juncetum filiformis* werd door deze excursie aangetroffen. Verder werd o. a. deze opname gemaakt:

Fagetumwoud langs de Helle, rechter oever met ca. 25 m hoge *Fagus silvatica*. Kroonluiting ca. 70%. Opp. 200 m². Practisch geen struiklaag. Helling 25 - 30°

Fagus silvatica 5 (??? L.Z.)

Kruidlaag:

<i>Pteridium aquilinum</i>	1 2	<i>Carex pallescens</i>	+ 2
<i>Deschampsia flexuosa</i>	3 2	<i>Carex laevigata</i>	+ 2
<i>Vaccinium Myrtilus</i>	4 4	<i>Calamagrostis Halleriana</i>	+ 2
<i>Agrostis stolonifera</i>	+ 2	<i>Sorbus aucuparia</i>	+ 1
<i>Polygonatum verticillatum</i>	+ 1		
Buiten de proefvlakte <i>Rubus spec.</i> en <i>Oxalis Acetosella</i> .			

Moslaag:

<i>Cladonia spec.</i>	<i>Dicranella heteromalla</i>
<i>Polytrichum commune</i>	<i>Plagothecium denticulatum</i>
<i>Levermos.</i>	

Ondergrond: grote stenen (Revinien kwartsiet)

Voorts werd nog een mooiere vindplaats van *Carex laevigata* gevonden en opgenomen. 's Avonds kregen we van de vrouwen een geweldig eten, waarna de mannen dit niet op zich wilden laten zitten en verklaarden morgen het afscheidseten geheel alleen en veel beter te zullen klaarmaken.

Op de laatste excursiedag van het kamp, 26 Augustus, ging men elkaars excursiegebieden bekijken. Een kleine groep vertrok naar de Fagne de Clefay. Een tweede groep ging naar de ruïne Rheinhardstein. De derde groep zakte af naar Malmedy, zowel om *Sesleria* en Tongvaren te zien als om de benodigde ingrediënten voor het feestmaal in te slaan.

De belangrijkste resultaten van deze dag bleken eigenlijk eerst na het kamp bij het determineren van de mossen. Want zowel op een oude muur van de ruïne als op een kalkrots van conglomeraat van Malmedy vlak bij de elektrische centrale Beverce werden die dag zeer mosrijke begroeiingen opgenomen, respectievelijk gekenschetst door *Saxifrage decipiens* en door *Sesleria coerulea*. Daarbij kwamen naderhand leuke *calciphiele* en subalpine mosjes voor de dag. Bij de ruïne Rheinhardstein werd voorts een ravijnbos met *Ulmus scabra* opgenomen. *Ulmus scabra* kwam ook voor bij het 'Seslerietum' om het gemakshalve maar zo te noemen bij Beverce. De opname, die hier gemaakt is geeft een beeld van het *Acereto-Fraxinetum* (Gradmann) Tx. 1937.

Acereto-Fraxinetum, montane subass. Linker Warcheoever vlak bij de elektrische Centrale Beverce. Ondergrond verbrokken conglomeraat van Malmedy (kalk). Helling 20 - 30°. expos. NW. Boomstriklaag 70%. Hoogte 4 - 5 m.

<i>Corylus Avellana</i>	4	
<i>Ulmus scabra</i>	+	diff. soort
<i>Fraxinus excelsior</i>	+	verb. kensoort
<i>Prunus avium</i>	+	verb. kensoort
<i>Cornus sanguineus</i>	2	
<i>Crataegus monogyna</i>	+	

<i>Picea excelsior</i>	+	
<i>Viburnum Opulus</i>	+	
<i>Acer Pseudoplatanus</i>	+	loc. kensoort

Kruidlaag 20%

<i>Actaea spicata</i>	1 1	loc. kensoort
<i>Acer Pseudoplatanus</i>	+ 1	loc. kensoort
<i>Polystichum lobatum</i>	+ 1	loc. kensoort
<i>Scolopendrium vulgare</i> buiten het proefvlak		loc. kensoort
<i>Polygonatum verticillatum</i>	1 1	diff. soort
<i>Poa nemoralis</i>	+ 2	ordekensoort
<i>Mercurialis perennis</i>	+ 1	ordekensoort
<i>Lamium Galeobdolon</i>	1 1	ordekensoort
<i>Asperula odorata</i>	1 2	ordekensoort
<i>Polygonatum multiflorum</i>	+ 1	ordekensoort
<i>Milium effusum</i>	1 2	ordekensoort
<i>Ranunculus platanifolius</i>	+ 1	diff. soort
<i>Epipactis latifolia</i>	+ 1	begeleider
<i>Fragaria vesca</i>	+ 1	begeleider
<i>Luzula maxima</i>	+ 2	begeleider
<i>Dryopteris Filix-mas</i>	+ 1	begeleider
<i>Lathyrus spec.</i>	+ 2	begeleider
<i>Cornus sanguinea</i>	1 1	begeleider
<i>Melica uniflora</i>	+ 2	ordekensoort
<i>Senecio Fuchsii</i>	1 1	begeleider
<i>Hieracium murorum</i>	1 1	begeleider
<i>Luzula luzuloides</i>	1 2	begeleider

Moslaag 60%

<i>Rhytidiadelphus loreus</i>	+ 2	
<i>Plagiochila asplenoides</i>	+ 2	
<i>Eurhynchium striatum</i>	3 3	verb. kensoort
<i>Ctenidium molluscum</i>	1 2	
<i>Lophocolea bidentata</i>	+ 2	
<i>Mnium stellare</i>	+ 2	

Ik heb mij hierbij aan Tuxen gehouden. Misschien dat ik voor het volledige verslag al gebruik kan maken van het 2ieme Apercu.

De avond leverde een finale capitulatie van de vrouwen op. Het uitsluitend door de mannen verzorgde afscheidseten was inderdaad veel lekkerder en we konden tenslotte onmogelijk meer bergen. Het hele kamp door was de stemming trouwens uitstekend. Corvee hebben we nooit benoemd. Wat gedaan moest worden werd gedaan door degenen, die zich daartoe geroepen voelden. Ook de verstandhouding met onze Belgische gastheren was uitstekend. Zij gaven hoog op van onze werkijsver. Een klein nakamp bleef nog een dag achter en zong onder het dweilen, vegen en kloppen een lied, dat begon met: Il y avait un laboratoire (bis), qu'on n'avait ja - ja - jamais enz. enz. Hoewel dit een zacht protest ontlokte heeft de sjocgroep naar wij meenden op te merken, een uitstekende indruk achtergelaten.

Het kamp was inderdaad een buitengewoon succes.

LUTZ ZWILLENBERG